

SAVAŞ VE BARIŞ ÜZERİNE

Prof. Dr. Bülent DÂVER

Savaş ve barış hakkındaki bu yazımızda başlıca şu sorulara cevap vermeye çalışacağız: Savaş Nedir? Savaş ve politika arasında nasıl bir ilişki vardır? Savaş hakkında belli başlı devlet adamları, ünlü düşünürler ve yazarlar neler söylemişlerdir? Kaç türlü savaş vardır? Bir başka deyişle, Siyaset bilimi açısından bir "savaş tipolojisi" nasıl yapılabilir? Savaşın doğurduğu genel sonuçlar nelerdir? Bunlar nasıl giderilebilir? Yazımıza Atatürk'ün savaş ve barışa ilişkin görüşlerini açıklayarak son vereceğiz.

Savaş Olgusu

Savaş insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İncelemelere göre, aşağı yukarı 6.000 yıldan beri insanlar örgütlenmiş biçimde birbirleriyle savaşıyorlar. Krallar, hanedanlar, uluslar, bloklar, paktlar, devletler birbirleriyle amansızca çatışıyorlar. Araştırmalar şimdiye kadar yapılan gerçek savaşların sayısının yaklaşık 14.000 kadar olduğunu gösteriyor. Demek ki insanlığın savaşız geçen günü hemen hemen yok gibi. Burada aklımıza şöyle bir soru geliyor: İnsanlar, uluslar, devletler niçin birbirleriyle savaşıyorlar? Bunlar arasındaki uyumsuzluklar barış yoluyla çözülemez mi? Siyaset biliminin kurucusu *Aristo anlaşmazlıkların çözümü için topluluklarda iki temel aracın olduğunu söyler. Bunlardan biri politika diğeri de savaştır.* Normal, doğru ve doğal olan, elbette anlaşmazlıkların politika aracılığıyla çözülmesidir. Yani, probleme barışçı yollardan yaklaşmaktır. Bu da politik ve onu tamamlayan diplomatik kanallardan yapılır.

Esasen, siyasal kararların normatif plândaki dayanağı olan hukuk kuralları da anlaşmazlıkların zorbalığa başvurmada, hak ve adalet ölçüleri içinde, barışçı yollardan çözülmesini öngörür. Ama, insanlar ve devletler anlaşamayınca, uluslar, liderler birbirine ters düşünce savaş olgusu ortaya çıkmakta. Savaş ise, hangi nedenle yapılırsa yapılsın, herkes için kan ve gözyaşdır, bir insanlık trajedisidir.

Ünlü Prusyalı general ve savaş yazarı *Von Clausewitz*, savaşın politikanın doğal bir uzantısı olduğunu söylemiştir. Bir başka deyişle, savaşla politika arasında yakın bir ilişki vardır. Savaş da politika gibi değişkendir. Her türlü ihtimale açıktır ve her ikisinde de şans ve maharet öğelerinin (unsurlarının) yeri vardır. Ancak politika, temel olarak görüşmeye, diyaloga, uzlaşmaya, karşılıklı ödün vermeye dayandığı halde; savaşta temel öğe güç kullanmak ve istediğini kabul ettirmektir. Bu güç çağımızda yüksek teknolojilerin ürünü olan korkunç silahlarla donanmış bulunuyor. Nükleer, kimyasal, biyolojik silahlar ve binlerce kilometre ötelere gidebilen balistik füzeler bu silahların en önemlilerindedir, bunlar kesinlikle ölümcül, toplu kıyım araçlarıdır.

Savaş Üzerine Bazı Düşünceler

Savaş ve politika ilişkisi hakkındaki bu genel girişten sonra, şimdi de belli başlı devlet adamlarının ve yazarların savaş hakkında neler söylediklerine kısaca değinelim. Bilindiği gibi, eski çağlarda şair-kahraman Homeros, tarihçi Herodot, Tukidides ve diğerleri savaş olgusu üzerinde önemle durdular.

Homeros İlyada adlı ünlü yapıtında Yunanlı Akhalılarla Truvalıların cengini destansı bir anlatımla gözler önüne serer. Homeros'un kendisi bu savaşta bulunmamakla beraber, sanki savaşta bulunmuş gibi, uzun mızraklı Aşil ile parlak tüylü sorguçlu, Hektor'un yiğitçe mücadelesini oldukça tarafsız bir şekilde nakleder. Onun söylediğine göre, Olimp'deki Tanrılar da bu savaşta ikiye ayrılmışlardı. Bir kısım Tanrılar, başta baba Tanrı Zeus olmak üzere, Akhalıları tutarken öteki Tanrılar da Truvalıları koruyorlardı.

Tarihçi Tukidides'in savaş hakkındaki ünlü yapıtının Yunanlılar arasındaki kanlı kardeş savaşını anlatan *Peloponez Savaşları* olduğunu burada belirttikten sonra bir diğer ünlü tarihçi Ksenefon'un Yunan ordularının İran Seferinden söz eden *Anabasis* (Yüksek Yerlere Doğru) adlı eserini de hemen anımsayalım.

Roma dönemine gelince; imparator, devlet adamı ve büyük komutan *Julius Sezar* bize *Galya Savaşları* adlı anıt-yazılarını bırakmış bulunuyor. İlginç olan nokta, Sezar'ın bu savaşları anlatırken kendisinden sanki bir üçüncü şahısmış gibi bahsetmesidir. Yani, savaşın aktörü ve yazarı aynı kişi olduğu haldе Sezar bunları birbirinden özenle ayırmıştır.

Yeni Çağlarda savaş ve barış üzerine yazılan en önemli eserlerden biri de Doğal Hukuk Felsefesinin kurucularından *Hugo Grotius'* un *De Juri belli ad pacis* (Savaş ve Barış Hukuku Üzerine) adlı başyapıtıdır diyebiliriz.

Yakın Çağlarda savaş ve barış üzerine en güçlü yapıtlardan birini de Tolstoy vermiştir demekle, sanırız, hata etmiş olmayız. *Tolstoy*, *Savaş ve Barış* adlı romanında Napolyon Savaşlarını ve onun getirdiği yıkımı büyük çöküntüyü eşsiz bir ustalıkla anlatmıştır. Bu eserdeki temel kahramanlar ve diğer kişiler insan ruhunun, insan karakterinin olumlu-olumsuz hemen bütün yönlerini simgelerler. Yakın zamanlarda ise *Ernest Hemingway* İspanya İç Savaşının insan ruhunu derinden yaralayan büyük dramını ne güzel ortaya koymuştur. *Pablo Picasso* da "savaşların en korkuncu" diye nitelenen kardeş boğuşmasının, kanlı İspanya İç Savaşının dehşet verici bir kesitini "*Guernica*" tablosunda bütün açıklığıyla gözler önüne sermemiş miydi? Unutmayalım, ünlü Fransız düşünürü *Ernest Renan* da *savaşın gerçek mağlupları sadece ölülerdir*" der. Bu son derece anlamlı söz hiç bir açıklamaya ihtiyaç duyurmayacak kadar öğreticidir ve düşündürücüdür. *Yazar Heywood* ise "*Barışta çocuklar babalarını, savaşta ise babalar oğullarını gömerler*" demektedir.

Evet, savaşın acılarını, yıkımını ve dehşetini eski Yunan trajedi yazarı *Euripides*'den bu yana pek çok düşünür, ressam, heykeltıraş, şair, yazar bizlere anlatmış bulunuyor. Biz bu yazımızda bunlardan sadece bir kaç anlamlı örnek verdik. Bütün bu örnekler bize savaşın ululayan ve yücelten bazı düşünür ve devlet adamlarının aksine insanlığın ortak vicdanının savaşın tümünden reddettiğini göstermektedir. Örneğin B. Mussolini gibi savaşın yücelten devlet adamlarının aksine savaş yalnız Atatürk'ün dediği gibi, istisnai bir durumda, vatani korumak için, yani *haklı bir dava için* yapılabilir.

Savaş Türleri

Sözü burada belli başlı savaş türlerine getirmiş bulunuyoruz. İnsanoglunun ilk savaşlarından bu yana dünyamız çok çeşitli savaşlar gördü. Büyük cihangirlerin istilâ savaşları, hanedan savaşları, sömürge savaşları, din savaşları, kurtuluş savaşları, devrim savaşları, siyaset bilimi açısından ilginç bir savaş tipolojisi oluşturmaktadır. Ayrıca, modern savaş literatüründe "psikolojik savaş", "soğuk savaş", "sıcak savaş", "haklı savaş", "dolaylı savaş", "sınırlı savaş", "az gerilimli

savaş” “örtülü savaş”, “gerilla savaşı” gibi savaş türlerinden de bahsedilmektedir. Biz burada bunlar üzerinde durmayacağız.

Atatürk'ün Savaş ve Barış Hakkındaki Düşünceleri

Savaş ve barış hakkındaki bu genel açıklamalardan sonra, şimdi biraz da Atatürk'ün savaş, barış ve askerlik üzerine yaptığı konuşmalara kısa bir göz atalım.

Atatürk bir konuşmasında askerliğin vatan topraklarını korumak için yapıldığını söyler. Yani, askerliğin bir saldırı sanatı değil, bir savunma sanatı olduğunu ifade eder. Nitekim bir başka konuşmasında da O, bu düşüncesini şöyle açıklar:

“Türk ordusu istilâlar yapmak ve saltanatlar kurmak için şunun bunun elinde bir ihtiras aleti olamaz.” Atatürk, 1921 yılında, yani Kurtuluş Savaşı esnasında, yaptığı bir konuşmada ise şöyle demiştir: *“Meclisimiz ve meclisimizin hükümeti savaşçı ve maceracı olmaktan uzaktır. Bilâkis, sulh ve selameti tercih eder.”*

Çanakkale'den başlayarak Dumlupınar Meydan Muharebesine kadar yaşamında en büyük zaferleri kazanın Başkomutanın savaş hakkındaki temel yargısı şu cümlede açıkça görülmektedir: *“Harp zaruri ve hayati olmalıdır, milletin hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça savaş bir cinayettir.”*

Atatürk *topyekun* savaş üzerinde de durmuştur. İkinci Dünya Savaşı harp edebiyatında çok sözü edilen *topyekun* savaşı Atatürk şöyle tanımlamıştı: *“Topyekun savaş ulusun bütün maddi ve manevi güçlerinin birleştirilmesidir. Vatan savunmasında herkes askerdir.”*

1935 yılında yaptığı bir konuşmada O şöyle demişti: *“Devamlı barış isteniyorsa, kitlelerin durumunu iyileştirecek uluslararası tedbirler alınmalıdır. İnsanlığın bütününün refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir.”*

Görülüyor ki; Atatürk barışı tehdit eden ve savaşları davet eden en büyük nedenlerin, kaynakları yetersiz, aç, fakir ulusların varlığından, sömürge siyaseti güden açgözlü devletlerin hırslı tutumundan ve okulda daha küçük yaşlardan itibaren başka uluslara karşı kini, hıncı ve nefreti aşıl原因an eğitim sisteminden kaynaklandığını söylemektedir. Nitekim, çağımızda Birleşmiş Milletler Teşkilatının çok önemli bir yan kuruluşu olan UNESCO da bu noktadan hareketle, okullarda

çocuklara başka milletlere düşman olmayı öğreten şiirlerin, yazıların, öykülerin programlardan çıkartılmasını ve insan sevgisini ön plana geçiren bir eğitim ve öğretimin verilmesini istemektedir.

Atatürk, ölümünden bir yıl önce de dünya barışıyla ilgili olarak şu anlamlı sözleri söylemişti: “*Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, huzur ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur. İnsanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan bütün organlar müteessir olur.*”

Atatürk, yine aynı konuşmasında komşuda bir yangın çıktığı takdirde bununla yakından ilgilenmenin şart olduğunu söylemiştir. “*Çünkü bu yangın giderek sadece o kumşuyu değil, hepimizi tehdit edecek bir hal alabilir. O halde, yangını söndürmek için de elbirliğiyle çalışmanın ve çaba göstermenin bir insanlık ödevi olduğu açıktır diyebiliriz.*”

SONUÇ

Atatürk'ün, özetlediğimiz bu sözlerini toplu olarak gözden geçirdiğimizde ve onun ünlü “*Yurtta sulh cihanda sulh*” ilkesini dikkate aldığımızda sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Atatürk, tarihte adı geçen bir çok komutan gibi maceracı ve istilacı bir cihangir olmayı ve böylece ün kazanmayı hiç düşünmemiştir. Ona göre ordu ve savaş, ilke olarak, yurt savunması ve halkın, ulusun korunması içindir.

Atatürk için asıl olan insanlığın barış içinde, kardeşçe yaşaması ve birlikte ilerlemesidir. O şöyle demiştir: “*Artık insanlık kavramı vicdanlarımızı saflaştırmaya ve hislerimizi ulvileştirmeye yardım edecek kadar yükselmiştir.*” Bu sözler aşağı yukarı bundan elli yıl kadar önce söylenmişti, ama onun ölümünden sonra patlak veren ve elli milyon masum sivilin ve milyonlarca genç askerin ölümü, milyonlarca yaralının ve sakatın ortaya çıkmasıyla sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı yüksek barış idealine ulaşmada insanlığın, maalesef henüz çok büyük bir aşama kaydedemediğini göstermektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada çıkan çeşitli savaşlar bu ideale varmaktan henüz uzak olduğumuzu acı biçimde, gözler önüne sermektedir.

Öte yandan Atatürk'ün “*yurtta sulh cihanda sulh*” ilkesini yanlış biçimde yorumlayarak, bunun her ne bahasına olursa olsun, barış

için ulusal menfaatlerden her türlü tâvizi vermek, gereksiz fedakarlıklar yapmak anlamına geldiği söylenemez. Bizce bu ünlü aforizma, pasifizmin ve teslimiyetçiliğin beyaz bayrağı olamaz. Bu sözü gibi Atatürk'ün diğer bütün sözlerini de yorumlar ve değerlendirirken, bunların ne zaman söylendiğini ve söylendiği dönemin koşullarını, temel özelliklerini iyi bilmek lazımdır. Aksi takdirde varılacak sonuçlar yanlış olacağı gibi, Atatürk'ün temel düşüncesine ve politikasına da bütünüyle ters düşecektir.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyoruz: bundan böyle savaş afe-tinden kurtulmak için bütün insanlık, yöneticiler ve yönetilenler savaş tohumlarını kurutmaya ve barış fideliğini sulamaya elbirliğiyle yönelmelidir. Dışta olduğu gibi içte de problemleri çatışarak, zorbalıkla silâhla değil, sevgiyle, anlayışla, hoşgörüyle, yardımlaşmayla çözmek temel parola olmalıdır. Ta ki aydınlıklar kararlılığa karşı zafer kazansın.